

3. Гом'єн Д. Короткий путівник Європейською конвенцією з прав людини / Донна Гом'єн / Пер. з англ. Т. Іваненко та О. Павліченко. Львів: Кальварія, 2000. – 182 с.

Снідевич О.С.,
*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри нотаріального
та виконавчого процесів і адвокатури
юридичного факультету
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка
(м. Київ, Україна)*

ЩЕ РАЗ ПРО АЛЬТЕРНАТИВНУ ЮРИСДИКЦІЮ

Розмежування юрисдикції судів залишається складною проблемою для науки та практики не дивлячись на всі спроби законодавців та науковців їх вирішити. Однак, на наш погляд, існування цієї проблеми викликане не лише недосконалим законодавством, а й існуючими в науці та практиці догмами.

На даний час розмежування юрисдикцій здійснюється згідно зі ст.ст. 15, 16 ЦПК України, ст.ст. 1, 12 ГПК України та ст.ст. 2, 17 КАС України, які визначають компетенцію відповідно загальних, господарських та адміністративних судів. Недосконалість цих положень призводить до того, що при визначенні та розмежуванні юрисдикцій суди частіше керуються існуючою вже впродовж десятиліть практикою, а ніж зазначеними положеннями чинного законодавства.

Як уже ми зазначали раніше, порівняльний аналіз положень ст. 15 діючого ЦПК та ст. 24 ЦПК УРСР 1964 року вказує, зокрема, на те, що діючий ЦПК на відміну від ЦПК 1964 року взагалі не передбачає такого критерію визначення компетенції загальних судів щодо розгляду цивільних справ, як суб'єктний склад спірних правовідносин [1]. А між тим, зазначений критерій ще й досі в судовій практиці визначається як один з найбільш важливих при визначенні кола справ цивільної юрисдикції та їх відмежуванні від справ господарської юрисдикції.

Згідно з діючою редакцією ч. 1 ст. 15 ЦПК України суди розглядають у порядку цивільного судочинства справи щодо: 1) захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів, що виникають із цивільних, житлових, земельних, сімейних, трудових відносин; 3) інших правовідносин, крім випадків, коли розгляд таких справ проводиться за правилами іншого судочинства.

Аналіз п. 1 ч. 1 ст.15 ЦПК України дає можливість визначити такі критерії юрисдикції загальним судам цивільних справ: 1) необхідність захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів; 2) характер правовідносин, з яких виникають справи (цивільних, житлових, земельних, сімейних, трудових відносин). Пункт 3 ч. 1 ст. 15 ЦПК України формулює самостійну у порівнянні з п. 1 ч. 1 ст. 15 ЦПК України сукупність критеріїв: 1) справа виникає з інших (ніж цивільні, житлові, земельні, сімейні, трудові) правовідносин; 2) відсутність положень закону щодо розгляду справ, що виникають з таких відносин, за правилами іншого судочинства.

Перший з наведених у п. 1 ч. 1 ст. 15 ЦПК України критеріїв фактично дозволяє розмежовувати повноваження загальних судів щодо розгляду цивільних справ від повноважень інших несудових органів, які не здійснюють захисту прав, свобод чи інтересів. В розмежуванні юрисдикцій цей критерій нічого не дає. Фактично лише один (другий із зазначених) критерій дозволяє визначити юрисдикцію спорів, передбачаючи вказівку про розгляд усіх справ, що виникають із цивільних, житлових, земельних, сімейних, трудових правовідносин, у порядку цивільного судочинства. Цей критерій є єдиним, фактично універсальним критерієм для визначення цивільної юрисдикції.

Таким чином, виходячи з діючих положень ст.15 ЦПК України будь-яка справа щодо захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів, яка виникає із цивільних, житлових, земельних, сімейних, трудових правовідносин (безвідносно до інших обставин), може бути розглянута в порядку цивільного судочинства.

Однак, на відміну від цивільного судочинства характер галузевих спірних правовідносин не є єдиним і визначальним критерієм визначення юрисдикцій адміністративних та господарських судів. При цьому, характер спірних правовідносин як критерій такого визначення у кожному з цих видів судочинства допускає дублювання між собою та з тим характером правовідносин, який визначений ЦПК.

Як наслідок, з закону вбачається та ніким не заперечується те, що, наприклад, окремі спори, які виникають із земельних правовідносин, розглядаються не лише в порядку цивільного, а й адміністративного та господарського судочинства. На це прямо

вказують ст.183-1 КАС України та ст.12 ГПК. Виходячи з фактичного ототожнення значної частини господарських та цивільних правовідносин, керуючись ст.15 ЦПК, цілком обґрунтовано можна стверджувати, що в цивільному судочинстві можливим є розгляд і спорів, що виникають з цивільних (відтак, читай, господарських) правовідносин між юридичними особами.

Наслідком такого стану правового регулювання, на наш погляд, є те, що законодавство поширює на значну кількість спорів альтернативну юрисдикцію, за умов якої згідно з законом одні і ті самі справи можуть бути вирішені в судах різних юрисдикцій. Відтак, як нам здається і про що ми вже говорили раніше [1], значну частину проблем із визначенням юрисдикції можна було б вирішити, якщо просто змінити, хоча б на рівні судів вищих інстанцій, існуючу в науці та практиці неписану догму щодо неможливості альтернативної юрисдикції. Доцільність цього, не викликає сумнівів та навіть не потребує зміни законодавства. Особа, враховуючи існуючу в законодавстві альтернативу у виборі юрисдикції, нечіткість розмежування юрисдикцій та виходячи з власних інтересів, сам би обирав порядок захисту свого права. Позитиви такої альтернативи є для нас очевидними та були нами окреслені [1].

Поміж тим, запропонована нами ідея не знайшла підтримки з боку окремих науковців. На їх думку, можливість розгляду справ у різних судах, по-перше, призведе до ще більшої заплутаності у визначеності спеціалізації суду, по-друге, до необхідності вирішувати ті питання, які за своєю специфікою не відносилися до компетенції суду раніше, а відтак і до помилок під час винесення рішень, по-третє, призведе до порушення конституційного принципу спеціалізації судів загальної юрисдикції в Україні [2, с. 140; 3, с. 54].

Однак, як нам здається, ці аргументи на заперечення альтернативної юрисдикції не є достатньо переконливими. Альтернативна юрисдикція не може призвести до ще більшої заплутаності у визначеності спеціалізації суду, оскільки її існування і викликане саме існуванням цієї заплутаності та є шляхом її вирішення. Щодо ж помилок суду під час вирішення справ, то їх наявність є наслідком некомпетентності окремих суддів як юристів, та не може переноситись на усю підсистему судів. Судді загалом є спеціалістами у сфері права та у разі необхідності взмозі розібратися в правових питаннях. В іншому разі необхідно визнати, що тим чи іншим особам (суддям) взагалі немає що роботи у суді. Не є переконливим і аргумент щодо порушення принципу спеціалізації судів, оскільки спеціалізація тих чи інших судів прямо Конституцією не встановлюється, а визначається процесуальним законом, який власне і свідчить про

існування альтернативної юрисдикції. При цьому, безумовно, треба зауважити, що альтернативна юрисдикція не можлива щодо усіх справ, а лише щодо тих, які одночасно підпадають під ознаки (критерії), визначені декількома процесуальними кодексами.

Висновок.

На завершення можна запропонувати при розробці та прийнятті під час судової реформи процесуальних кодексів внести до них відповідні положення, які б безпосередньо закріпили існування альтернативної юрисдикції у судочинстві та її правила. Такі нормативні положення усунули б існування в Україні такого ганебного для правової держави явища як спірність юрисдикції, яке призводить до суттєвого порушення прав громадян у сфері правового захисту.

Список використаних джерел:

1. Снідевич О.С. Проблеми розмежування юрисдикцій / О.С. Снідевич // Вісник Вищої ради юстиції. – 2012. – № 2 (10). – С. 41–53.

2. Вітюк Д.Л. Проблемні аспекти системи судів загальної юрисдикції / Д.Л. Вітюк // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. – 2013. – Т. 2, Ч. II, Вип. 21. – С. 136–140.

3. Вікторчук М. Розмежування юрисдикції адміністративних і господарських судів в Україні / М. Вікторчук // Науковий часопис Національної академії прокуратури України. – 2016. – № 3. – С. 49–57 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.chasopysnapu.gp.gov.ua/chasopys/ua/pdf/11-2016/viktorchuk.pdf>